

УДК 332.87

Т.М.ДЖУЛАЙ

*Черкаський державний технологічний університет***ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЯК РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ**

Розглядаються основні економічні засади становлення міського господарського комплексу як регіональної системи, визначаються та аналізуються рівні регіонального управління, будується галузева структура міського господарства.

Процес економічної регіоналізації в національних межах виявляється у зростанні самоуправління розвитком регіональної економіки, зосередженні владних повноважень і господарської самостійності в регіонах. Регіони безпосередньо реалізують соціально-економічну політику держави, в них здійснюється державна стратегія економічного розвитку [1]. В Україні при переході до ринку розподіл прав і повноважень між державними, регіональними й місцевими органами в області економічних відносин виявився дуже складним внаслідок глибоких диспропорцій в регіональному розвитку, що виникли через політику надіндустріалізації і мілітаризації, яка тривала багато десятиліть, нехтування негативними екологічними, соціальними, демографічними та іншими результатами проведення такої політики. Перенесення центру ваги ринкових реформ у регіони сьогодні декларується в заявах усіх сфер державної влади, різних політичних партій і рухів [2].

Цілком зрозумілим є той факт, що господарство регіону треба розглядати як підсистему народногосподарського комплексу, яка функціонує відповідно до загальних вимог розвитку української економіки і враховує характерні регіональні риси. Комплексний розвиток регіону є процесом економічно і соціально доцільного, пропорційного й збалансованого розвитку всіх видів діяльності людини в межах певної території або країни. Отже, доцільно пов'язувати місцеві, регіональні особливості з інтересами держави в цілому [3]. Такий підхід дає змогу розмежувати повноваження між центром і регіонами, визначити принципи господарювання.

Політика комплексного розвитку регіону втілюється в життя на основі концепції соціально-економічного розвитку держави. Вона повинна бути довгостроковою, послідовною і постійно впроваджуваною. Важливим є дотримання системності у визначенні пріоритетів і напрямів комплексного розвитку господарства, обрання правильних методів реалізації поставлених цілей, а також співвідношення між цілями досягнення комплексного розвитку і тими інструментами, за допомогою яких вони досягатимуться.

З цієї точки зору регіон як господарська система являє собою частину території, на якій функціонує і розвивається система зв'язків і залежностей між підприємствами й організаціями. Основним суб'єктом господарського регулювання в умовах переходу до ринкової економіки і різноманіття форм власності виступає область. Саме ця ланка має всі ознаки системи, в першу чергу властивість цілісності.

Область як ланка регіональної економіки є суб'єктом державного управління, тобто має такі повноваження в економічній, фінансовій, правовій сферах, яких не мають ланки більш низького рівня ієрархії – місто, район, сільський населений пункт. Ці права надані зовсім не формально, вони тільки закріплюють ті особливі властивості, яких набуває область як господарська система. Регіон як відтворювальна система історично формується як цілісне територіальне утворення соціально-економічних структур, спільнот та інститутів. Його основними системотвірними факторами є:

- єдність системи населених пунктів, демографічних зв'язків і умов відтворення етнокультурної своєрідності населення;
- спільність виробничих, транспортних, енергетичних і сировинних зв'язків, а також природокористування та екологічних умов життя;
- єдність системи соціальної інфраструктури, інформаційних зв'язків і спільність управління [1].

Розглянуті традиційні підходи до поняття “регіон” базуються насамперед на економічних аспектах: господарської спеціалізації регіону, регіонального розміщення продуктивних сил, розвитку інтеграційних процесів. Але при цьому в тіні залишаються інтереси населення як соціально-територіальної спільності, не беруться до уваги соціальні фактори, значення яких у міру переходу до ринку різко зростає. З огляду на затяжну економічну кризу, що відзначалася наростанням соціально-економічної диференціації, ринкові реформи парадоксальним чином супроводжували феномен соціальної недостатності – сферу незадоволених потреб, яка розширюється [1].

Дотримуючись того твердження, що регіональний господарський комплекс є не тільки складовою господарського комплексу країни, але й відносно самостійним утворенням із закінченим циклом відтворення, функціонування якого спрямоване на забезпечення комплексного розвитку продуктивних сил території [1], важливо виявити специфіку перебігу відтворювальних процесів у соціально-виробничій інфраструктурі регіону. Слід враховувати те, що об'єктивний соціально-економічний інтерес регіону полягає у створенні для його населення ефективної зайнятості й підвищення рівня життя, соціальної та екологічної захищеності, сприятливих умов для природного відтворення,

розвитку освіти, культури, етнічної своєрідності.

Регіональна економіка як мезорівень – середня ланка між макро- і мікрорівнем – має характерні особливості. Як підсистема народного господарства, регіональна економіка не може розглядатися як ізольована її частина. У той же час неправомірно зводити в абсолют економічну самостійність регіонів – вона має цілком певні границі, тобто йдеться про відносну самостійність даної системи.

Децентралізація господарського життя і управління в Україні висунула на перший план регіоналізацію економіки, що припускає підхід до розгляду і вирішення економічних, соціальних, політичних та інших проблем з точки зору споживачів того чи іншого регіону.

Говорячи про збереження єдиного народногосподарського комплексу та єдиний економічний простір необхідно реконструювати зруйноване, що, на наш погляд, можливе тільки при розгляді регіонального утворення, з одного боку, як підсистеми економіки в цілому, а з другого – як деякої єдиної відносно відособленої системи, одним з головних завдань управління якою є проблема комплексного розвитку території. Останнє передбачає достатньо пропорційний розвиток усіх галузей матеріального виробництва в регіоні, невиробничої сфери, соціальної і виробничої інфраструктури, раціональне використання ресурсів.

Слід враховувати, що адаптація регіонів до ринку відбувається в умовах значної неоднорідності економічного простору України. Регіони розрізняються за ступенем ресурсної самозабезпеченості, за балансовими характеристиками трудових ресурсів і фінансів, за рівнем розвитку інфраструктури (природоохоронної, виробничої, ринкової, соціальної), ступенем використання демографічного потенціалу, рівнем розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Не можна не відзначити і той факт, що житлова-комунальна проблема в Україні є територіально неоднорідною. Це пов'язано як з різною гостротою житлової та комунальної проблеми в різних регіонах, так і з різними можливими способами її вирішення (наприклад, у ресурсодобувних регіонах – на основі регіональних фондів розвитку). Усі ці відмінності безпосередньо впливають на стартові умови кожного регіону при переході до ринку.

Через регіони здійснюється управління країною, причому ефективність управління є тим вищою, чим вільніше в рамках єдиного економічного механізму суб'єкт господарювання може розпоряджатися своїми ресурсами. Інакше кажучи, жорстка система управління менш ефективна, оскільки обмежує волю низових органів управління, порушує закон зворотного зв'язку й у кінцевому рахунку призводить до порушення саморегуляції. Саме регіональне управління і покликане усуну-

ти недоліки жорсткої централізації. З метою вирішення проблем, пов'язаних з розвитком житлової сфери на місцях, розробляються регіональні програми, що враховують специфічні особливості регіону.

Виділяють три аспекти регіонального управління:

- взаємовідносини регіону і держави;
- взаємовідносини регіону і місцевого самоврядування;
- забезпечення комплексності розвитку регіону як єдиного господарства (власне регіональне управління).

Управління регіоном як єдиним господарством, забезпечення комплексності розвитку регіону – відносно нове завдання. І з економічної точки зору цю проблему не слід обмежувати лише організацією взаємодії видів власності різного рівня. Головним напрямом діяльності і критерієм ефективності має стати підвищення ступеня задоволення соціально-економічних потреб проживаючого на даній території населення на основі комплексного розвитку регіону. Зміст децентралізації управління полягає в передачі значної частини прав і відповідної частки відповідальності на місця, що відбувається в руслі об'єктивних тенденцій і разом з тим накладає нові зобов'язання на регіони.

Дослідження регіонального аспекту розвитку житлового господарства в регіональній системі як складової міського господарського комплексу є важливим з таких причин:

1. Розвиток житлової системи внаслідок своєї специфіки має яскраво виражену регіональну орієнтацію. Незважаючи на те, що вона здатна істотно впливати на макроекономічні пропорції, грошовий обіг і політику інвестицій, житлова проблема є суто регіональною.

Основними цілями розвитку житлової системи в кожному конкретному регіоні є задоволення потреб у житлі, поліпшення житлових умов населення, підвищення благоустрою житлового фонду, його своєчасний капітальний ремонт, а також належне управління житловим фондом і розвиток житлово-комунального господарства.

Усе це, в свою чергу, сприяє послабленню гостроти житлової проблеми, соціальної напруженості, стимулює збільшення нагромадження коштів, сприяє вирішенню проблеми зайнятості і підвищення рівня життя населення конкретного регіону.

Крім того, треба відзначити, що дослідження регіонального аспекту розвитку цього сектора житлового господарства обумовлено його вагомою часткою в структурі валової доданої вартості – 39% [4].

2. Формування регіональних ринків житла має свої специфічні особливості. Це пов'язано з тим, що ринок житла є суто регіональним. Адже земля, житло, нерухомість – це універсальний базис регіонального розвитку. Крім того, такий фундаментальний аспект житлового

ринку, як вартість житла практично повністю визначається регіональними факторами. Безсумнівно, вартість 1 м² житлової площі в різних регіонах країни дещо розрізняється, але неоднаковим є і попит на житло в різних регіонах.

Специфіка житла, його диференціація залежать від конкретних умов регіону: обсягу і структури наявного житлового фонду, сімейного складу населення, характеру заселення, рівня добробуту населення, інвестиційних можливостей, а також культурних норм і традицій.

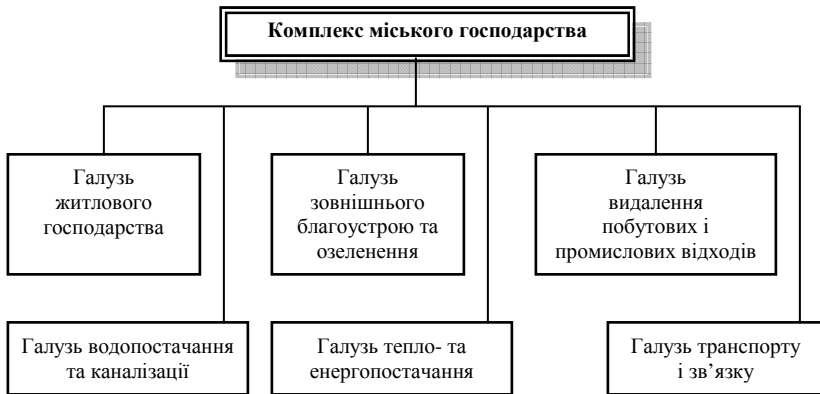
3. Необхідними є конкретні й чіткі рішення щодо прискорення розвитку житлового сектора, які можуть прийматися на рівні регіонів, тому що ця сфера знаходиться в полі зору насамперед місцевої влади.

Основною причиною необхідності поглибленого дослідження міського комплексу є те, що він являє собою складне багатогалузеве господарство, що забезпечує проживаюче в ньому населення нормальними умовами життя і стосовно господарського комплексу України виступає як специфічна форма територіальної організації виробництва і послуг населенню. У територіально-адміністративній системі районування міський комплекс є самостійною адміністративною одиницею зі своєю системою управління. Він є цілісним утворенням, що поєднує на обмеженій території науковий і виробничий потенціал, забезпечує умови для комфортного й екологічно безпечного проживання населення.

У міських комплексах України проживає близько 67,2% усього населення. При цьому протягом тривалого періоду зберігається тенденція до зростання кількості міських жителів, а отже, проблеми життєзабезпечення цього населення, облаштованості міських поселень і механізми взаємодії внутрішньоміських структур стають дедалі актуальнішими, визначаючи в кінцевому підсумку рівень життя суспільства в цілому.

Інфраструктуру міського господарства можна представити у вигляді взаємозалежних комплексів, кожний з яких є необхідним для забезпечення нормального життя в місті. У їхньому складі, поряд з промисловим комплексом, комплексами об'єктів міського транспорту, громадського харчування, торгівлі, охорони здоров'я, культури, спорту, освіти та ін. (рисунк) виділено житлово-комунальний комплекс (ЖКК), що є одним з найбільш важливих елементів міського господарства [2]. Його завдання – забезпечення міського населення необхідними умовами життя, в тому числі житлом і комунальними послугами. Тому очевидно, що основу ЖКК повинне складати житлово-комунальне господарство, головними цілями функціонування і розвитку якого є забезпечення збереження об'єктів житлового і нежитлового

фондів, водопостачання і водовідведення, тепло-, енерго-, газопостачання. Послуги, надані населенню житлово-комунальним господарством, поділяються на послуги індивідуального й громадського споживання. Перші доводяться безпосередньо до кожного споживача. Другі включають обслуговування місць загального користування у багатоквартирних будинках, ліфтового господарства, прибудинкових територій (прибирання, збір і вивезення відходів), території муніципальних утворень (прибирання вулиць, будівництво, ремонт і прибирання доріг, мостів і тротуарів, озеленення, вуличне освітлення, утилізація і поховання твердих побутових відходів, перевезення міським транспортом, готелі, лазні, пральні, ритуальні послуги).

Галузева структура міського комплексу

Нормальне функціонування житлово-комунального господарства значною мірою пов'язано з іншими галузями міського господарства і системами народногосподарського рівня.

До останнього відносяться, наприклад, системи газо-, водо- і електропостачання, що, як необхідні елементи ЖКГ, належать до галузей, які не входять до системи міського підпорядкування.

Взаємозв'язок ЖКГ з усіма елементами і підсистемами міського та народногосподарського рівнів набуває особливо великого значення при вирішенні проблем територіального управління, що вимагає комплексного підходу до функціонування та розвитку технологічних і організаційно взаємодіючих галузей. Житлово-комунальний комплекс потребує корінного переосмислення самої суті управління складними і суперечливими відносинами, що складаються в його рамках.

Поняттю „міський комплекс” у вітчизняній і зарубіжній економічній, юридичній, управлінській та соціологічній літературі приділено чимало уваги. Незважаючи на звичність застосування терміна “міське господарство”, уявлення про те, що таке міське господарство і як воно функціонує в усіх соціально-економічних, культурних, екологічних та інших вимірах, виявляються фрагментарними і неточними. Тому здається раціональним, що при виявленні тенденцій і шляхів розвитку міського господарства України на сучасному етапі повинен братися до уваги досвід закордонних країн у вирішенні проблем міського господарства.

1.Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський П.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. – К., 2002.

2.Строкань Т.М. Регіональний розвиток житлово-комунального господарства України. – Черкаси: ЧПТ, 2001.

3.Чумаченко М.Г. Регионы и их место в экономике Украины // Экономика промышленности: Сб. науч. трудов. – Донецк: ЧЭП НАН Украины, 2000.

4.Послання Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”. – К., 2003.

Отримано 03.10.2003

УДК 303.094 : 303.725.33

В.Т.СЕМЕНОВ, професор, Г.В.ВЫСОЦКАЯ, канд. экон. наук,
В.М.ПРАСОЛ

Харьковская государственная академия городского хозяйства

ПУТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБЩИНЫ

Рассматриваются пути реформирования жилищно-коммунального хозяйства с использованием рыночных механизмов и инструментария регулирования рынка жилищно-коммунальных услуг.

В настоящее время жилой фонд Украины является приватизированным, частным, кооперативным (рис.1). Обслуживанием этого фонда занимаются жилищные эксплуатационные организации, из которых лишь 10% имеют частную форму собственности. Парадокс здесь заключается в том, что жильцы приватизированных квартир не имеют реального, свободного права выбора организации, которая будет обслуживать их дом [3].

Проблемы реформирования перестали быть проблемами “местного” значения. Их решение требует согласованных действий органов исполнительной власти и местного самоуправления всех уровней.

Учитывая сложность и специфику отрасли (вода, тепло, теплоэнергетика, транспорт, благоустройство и т.д.), назрела необходимость